

PRIKAZI I OSVRT - REVIEWS

Duro Tošić, TRG DRIJEVA U SREDNJEM VIJEKU. Veselin Masleša, Sarajevo, 1987, s 324.

Pred nama je još jedna monografija u izdanju »Veselina Masleše«, Biblioteka »Kulturno nasljeđe«. To je djelo dr Đure Tošića, »Trg Drijeva u srednjem vijeku«. Radi se o starom, nadaleko čuvenom trgu, poznatom već iz povelje Stevana Nemanje kojom 1186. godine garantuje slobode trgovine Dubrovčanima u Drijevima.

Značaj trga uočio je još Konstantin Jirečk, a Mihailo Dinić je ocrtao glavne momente njegove istorije u kratkoj, ali vrlo sadržajnoj raspravi, objavljenj 1938. Otada su Drijeve često usput pominjanja, naročito u studijama o dubrovačkoj trgovini, ali dosad nisu bila predmet posebnog naučnog proučavanja.

Rad dr Đure Tošića predstavlja plod višegodišnjih istraživačkih napora u Dubrovačkom arhivu, odakle potiče najveći dio građe na koji se knjiga oslanja. Rad je uspješno komponovan tako da predstavlja preglednu sliku razvoja trga od prvih pomena, pa sve do pada pod tursku vlast sedamdesetih godina XV vijeka.

Autor prvo pruža isonpan pregled istorijske geografije donje Neretve, od ušća do grada Počitelja i raspravlja o topografiji onoga prostora koji su srednjovjekovni izvori obilježavali imenima Drijeva, Nareta, ili Forum Narenti. U novijoj literaturi, nastaloj poslije Dinićeve rasprave, javile su se razlike u ubikaciji, pošto se posumnjalo da su se srednjovjekovna Drijeva nalazila na mjestu: današnje Gabele. Na osnovu podataka iz savremenih i docnijih izvora i karata sve do modernog katastra, autor je pouzdano zaključio da se imenom Drijeva (Forum Narenti) obilježavao veći kompleks u kome su crkva i naselje trgovaca, magazini soli i pristanište bili međusobno udaljeni po nekoliko kilometara.

U drugom poglavlju, *Rana prošlost trga*, data je politička istorija trga i njegove okoline od kraja XII do kraja XIV vijeka. To

dugo razdoblje autor je podijelio na period kada su Drijeva bila u sastavu države Nemanjića (do 1326. godine), zatim na prvi period bosanske vlasti, kratkotrajnu ugarsku upravu i drugi period bosanske vlasti. Privrednom razvoju do kraja XIV vijeka posvećena su dva sljedeća poglavlja: *Kumeraš solski* i *Trgovačko središte*. Trgovina solju je s razlogom izdvojena iz cjelina trgovačke djelatnosti u Drijevimima, jer se na njoj zasnivao privredni uspon trga.

Privredni značaj trga, kao i izvanredan strateški položaj Drijeva na polaznoj tački glavnog pravca koji je spajao Bosnu s morem, bili su razlog čestih sukoba između Venecije i Dubrovnika, bosanskog kralja i pojedinih feudalaca. U poglavlju *Drijeva u prvim decenijama XV vijeka* obrađen je period od kraja XIV vijeka do smrti vojvode Sandalja Hranića (1435). To je najnemirnije razdoblje u istoriji trga, u kome su Drijeva često mijenjala gospodare. Naredne tri decenije trg je bio u okviru teritorije Sandaljevog nasljednika *Stjepana Vukčića Kosače*. Prije nego što će trg konačno doći u turske ruke, izgubile su ga Kosače, a razorena je i dubrovačka kolonija (*Pad pod tursku vlast*).

Privredna problematika XV vijeka obrađena je u dva poglavlja: *Promet soli u XV vijeku* i *Uspom trgovine u XV vijeku*, koji se odvijao uporedo sa usponom trgovačkih centara i bosanske privrede u cjelini. Već prvih godina tog stoljeća dolazi do porasta izvoza iz bosanskog zaleđa u Drijeva i do promjena u njegovoj strukturi. Za razliku od osjetnog opadanja trgovine robljem, naglo se povećava izvoz olova, zatim voska i koža. Drijeva na taj način postaju prve izvozne luke srednjovjekovne Bosne. U isto vrijeme, uvoz pomorskim putem, i to u prvom redu soli, nastavlja se nesmanjenim intenzitetom. Nabavljala se iz Dubrovnika i, u znatnim količinama, iz Venecije i s Levanta.

Još od XIV vijeka u Drijevimima je postojala jaka i ustaljena naseobina Dubrovčana, koja se uvećavala uporedo s usponom mjesta. Opširno su prikazani zaduživanje, kreditiranje i udruživanje trgovaca koji su ovdje djelovali. Pored Dubrovčana, u Drijevimima je bilo trgovaca i iz ostalih gradova Dalmacije, a od Italijana naročito su bili zastupljeni Mlečani.

Posljednje poglavlje, *Stanovništvo i uređenje trga*, naročito je bogato novim rezultatima. Njime je obuhvaćeno i složeno pitanje pod čijom su jurisdikcijom bila Drijeva. Zatim su rekonstruisani organi uprave u lokalnoj carini, organi vlasti u trgu i ocrtana, koliko je to bilo moguće, evolucija gradskog uređenja. U ovom poglavlju nagoviješteni su problemi mesta u kome se svakodnevno sticao veliki broj ljudi iz zaleđa i prikazana je crkvena organizacija i uloga crkve u životu stanovnika trga.

Rad dr Đure Tošića, »TRG DRIJEVA U SREDNJEM VIJEKU«, predstavlja tematski široku i bogato dokumentovanu monografiju o jednom gradskom naselju, koje se razvilo u osobenim uslovima. On

jasno pokazuje čime se Drijeva uklapaju u niz gradskih naselja na istočnoj Jadranskoj obali, ali i one crte po kojima se razlikuju i izdvajaju. Monografija dr Đure Tošića predstavlja, takođe, veoma vrijedan doprinos ekonomskoj historiji srednjovjekovne Bosne, kao i ostalih naših zemalja u kasnom srednjem vijeku. Zbog toga sam mišljenja da je izdavačka kuća Veselin Masleša, objavljivanjem knjige Đ. Tošića »Trg Drijeva u srednjem vijeku« pružila našoj naučnoj i široj kulturnoj javnosti svake pažnje vrijednu publikaciju.

Desanka Kovačević — Kojić

Tomislav Kraljačić, KALAJEV REŽIM U BOSNI I HERCEGOVINI (1882—1903)«. Veselin Masleša, Sarajevo, 1987, s. 567

Djelo »Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882—1903)«, autora dr Tomislava Kraljačića, objavljeno u biblioteci »Kulturnoistorijsko naslijeđe Bosne i Hercegovine« Izdavačkog preduzeća »Veselin Masleše« u Sarajevu, nastalo je na najboljoj tradiciji naše poslijeratne historiografije. Kompleksno po tematici i sadržini, bogato dokumentovano sistematskim arhivskim istraživanjima, ovo djelo unosi nove poglede i brojne činjenice koje će, nesumnjivo, uticati na dalji razvoj historiografije o periodu austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine, pa i kasnije.

Kalajev režim bio je apsolutistički politički sistem, otuđen od naroda, stvaran i razvijan s ciljem da se na ovom tlu ostvare ciljevi austrougarske balkanske politike, koja nipošto nije smjela dozvoliti da se u Bosni i Hercegovini stvore uslovi za srpsko i jugoslovensko jedinstvo, odnosno, da se u bilo kojoj varijanti stvore uslovi za formiranje veće jugoslovenske države izvan ili unutar granica Habzburške Monarhije. Pojedinih pitanjima i fragmentima Kalajevog režima bavili su se brojni historičari, od Ćorovića, Skarića, Stojanovića, Šmiđa i drugih do današnjih pisaca monografija i studija o periodu austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini (H. Kapidžić, F. Hanptman, T. Kruševac, V. Bogićević, Dž. Juzbašić, M. Ekmečić, N. Šehić, B. Madžar, I. Hadžibegović, M. Imamović i dr.). Međutim, ovo je prvo djelo u historiografiji uopšte koje cjelovito i iscrpno obrađuje sve bitne aspekte ovog režima: društvenoistorijske pretpostavke, ideologiju, nacionalnu i vjersku politiku, autonomne pokrete Srba i Muslimana, organizaciju uprave i osnovne pravce Kalajeve privredne politike. Građu za ovo djelo autor je istraživao u arhivima Sarajeva, Beča, Beograda, Bona, Zadra i Zrenjanina. Osim obimnih istraživanja neobjavljene građe, korištene su i 23 zbirke objavljenih izvora, 28 listova i časopisa, te obimna historiografska literatura (140 knjiga i 53 rasprave i članka).